

FRI-110-2-PP(S)-01

FUNCTIONAL USES OF THE SUBORDINATE CONJUNCTIONS "QUE" AND "ЧЕ" IN THE ORAL PRACTICE OF FRENCH AND BULGARIAN⁴⁶

Assoc. Prof. Veska Kirilova, PhD

Faculty of Modern Languages

St. Cyril and St. Methodius University, Veliko Turnovo, Bulgaria

Phone: 062 618 283

E-mail: v.dimitrova@ts.uni-vt.bg

Abstract: The article examines cases of non-normative use of the subordinate conjunctions "que" and "че" in the oral practice of the French and of the Bulgarian languages. They introduce hypotactic relations of complementarity within the complex sentence and they also serve to establish causal relations, relations of consequence, of concession, of purpose, and in French also of temporality and of condition. The formal-semantic restructuring of the conjunctions, reduced to subordinate conjunction "que" and "че", introducing the considered types of hypotactic relations, is the result of three linguistic processes: substitution (complete or partial), ellipsis and truncation. The study finds a tendency in the oral practice of both languages to unify most of the subordinate conjunctions in the form of simple *que / че* conjunctions.

Keywords: subordinate conjunction, *que*, *че*, hypotactic relations, oral practice, French, Bulgarian

ВЪВЕДЕНИЕ

Известно е, че един от често използваните съюзи за установяване на хипотактични отношения на комплементарност е субординационният съюз *que* за френския език и *че* за българския език. Техните нормативни употреби са описани в редица учебници и учебни помагала по синтаксис: за френския език – Вагнер, Пеншон (1962), Гревис (1964), Щейнберг (1966), Ариве и др. (1986), Рижел и др. (1994), Гревис (2008), за българския език – Попов (1963), ГСБКЕ. Синтаксис (1983) и др. Съюзът *que* във френския език е най-абстрактният, с най-общо значение (Arrivé et al. 1986: 141), както и съюзът *че* в българския език. Абстрактността на съюза „*que*“ дава основание на Льо Гофик да го определи като „чист релационен инструмент, без семантичен апорт (без определен смисъл), неанафоричен (без antecedent [...]) и който няма функция вътре в подчиненото изречение“ (Le Goffic 2019 : 78). Описаните семантико-синтактични характеристики на френския съюз “*que*” биха могли да бъдат съотнесени и към българския съюз „*че*“. Те са достатъчно основание субординационните съюзи “*que*” и “*че*“ от двата езика да разширяват обхвата на синтактичния си периметър и да изразяват различни по вид хипотактични отношения между главното и подчиненото изречение, някои от които се проявяват като нестандартни употреби. В отделни случаи тези съюзи биха могли да служат също за установяване на паратактични⁴⁷ отношения в рамките на сложното. Данни за нестандартни употреби на френския съюз “*que*” и на българския “*че*” предоставят примери от различни литературни източници, възпроизвеждащи устната реч, както и някои разработки на езиковеди по тази проблематика, сред които, за френския език, Вандриес (1921), Фре (1929), Гаде (1992), Бланш-Бенвенист (2002), Амон (2007) и др., за българския език, ГСБКЕ (1983), Попов (1963) и др.

Обект на изследване в настоящата разработка са някои често срещани нестандартни употреби на субординационните съюзи *que* и *че* във френския и в българския език. Целта на изследването е, от една страна, да се опишат видовете хипотактични отношения, изразени чрез двата съюза, а от друга страна, да се анализират процесите на техните формално-семантични промени, довели до полифункционалността им.

⁴⁶ Докладът е представен на заседание на секция „Филология и философия“ на 61 международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – V“, проведена във Филиал-Силистра на Русенски университет „А. Кънчев, на 28 октомври 2022г. с оригинално заглавие на български език: „ФУНКЦИОНАЛНИ ИЗПОЛЗВАНИЯ НА ПОДЧИНИТЕЛНИТЕ СЪЮЗИ „QUE” И „ЧЕ” В УСТНАТА ПРАКТИКА НА ФРЕНСКИ И БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

⁴⁷ Настоящата работа не разглежда случаите, свързани с установяване на паратактични отношения, тъй като те не са обект на изследване в нея.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Съюзите *que* и *ce* - съюзи за изразяване на хипотактични отношения на комплементарност във френския и в българския език

Както вече бе споменато, основната функция на съюзите *que* във френския език и *че* в българския е да установяват хипотактични отношения на комплементарност: *Il sait qu'il viendra; Той знае, че ще дойде* (относно употребите на *que* във френския език вж. Arrivé et al. 1986: 122-123, Grévisse 1964: 1011, Steinberg 1966: 347, относно тези в българския език вж. GSBKE 1983: 329-333, Попов (1963)). И в двата езика, френския и българския, не са редки случаите на *формално изразена самостоятелна употреба* на подчинени допълнителни изречения, резултат от елипса на главното изречение, като дискурсивната имплицитност спомага за правилното интерпретиране на липсващото главно изречение: *Clotilde ressentit cela. Que la Fuego ne touchait plus terre. Que le monde réel était en train de disparaître* (Bussi 2016 :11); - *Повтори какво казах! – прекъсна мислите ѝ госпожа Попова. - Че се учи в по-горните класове.* (Mormarevi Brothers 2006: 8).

2. Съюзите *que* и *ce* - съюзи за изразяване на хипотактични отношения на каузативност във френския и в българския език

Във френския и в българския език субординационните съюзи *que* и *че* разширяват основната си синтактична функция на съюзи, въвеждащи подчинени допълнителни изречения, и могат да функционират като каузативни съюзи в следните два случая: 1) първото подчинено изречение в рамките на сложното е въведено от каузативен съюз (прост или сложен), а съюзът *que* се използва при въвеждането на второто, трето и т.н. подчинени изречения за причина, с цел да се избегне повторението му (нормативна проява) (Wagner, Pinchon 1962: 584): *Je me suis fait cuire des oeufs et je les ai mangés à même le plat, sans pain parce que je n'en avais plus et que je ne voulais pas descendre pour en acheter.* (Camus in Hamon 2007: 122); *Puisqu'il fait beau et que je suis libre, sortons de la ville.* (France in Hamon 2007: 122); *Enfin, comme sa bougie allait mourir, qu'elle était très lasse et qu'il faisait froid, elle se coucha dans le lit.* (France in Hamon 2007: 122); 2) каузативният съюз е заменен от съюза *que* още при въвеждане на първото подчинено изречение за причина в рамките на сложното: *Qu'a-t-elle donc, qu'elle est si pâle, si triste ?* (Hamon 2007: 122); *Je vais voir les enfants qu'ils font beaucoup de bruit* (пример на Gadet 1989: 166); *on faisait du grabuge qu'on était tous bourrés* (пример на Gadet 1992: 92). Последният вид замяна е характерна за разговорната реч. Подобен процес се наблюдава също и в българския език – съюзите *защото, тъй като* имат като свой субституент *че*, който е стар причинен съюз и способства за „смекчаване на причинното отношение между главното и подчиненото изречение“ (GSBKE 1982: 376): *Ще тръгна, че стана късно; Да не си продумала никому, че езика ти отрязвам* (Iovkov in Попов 1963: 298); *Скоро се свършва, Роки. Ваканция. Не че не обичам да уча. Напротив.* (Mormarevi Brothers 2006: 9).

Формално употребата на съюза *que* вместо *parce que, puisque* във френския език е резултат от елипса на първия елемент в *parce que* и на тронкация (афреза) в *puisque* => *que*. Съюзът *que* запазва семантичния признак за причинност на съюзите *parce que, puisque* поради тясната семантична свързаност между главното и подчиненото изречение. В случаите на употреба на съюза *que* вместо *comme* във френския език и на съюза *че* вместо съюзите *защото, тъй като* в българския език става въпрос за субституционен процес, който би могъл да бъде определен като *пълна формална субституция*. Формата на съюзите се променя, но не и тяхната съдържателна част, обусловена от контекста.

3. Съюзите *que* и *ce* - съюзи за изразяване на хипотактични отношения за последица във френския и в българския език

Във френския и в българския език се наблюдават случаи на употреба на съюзите *que* и *че* за установяване на хипотактични отношения за последица в два вида формално-семантични конфигурации:

1) главното изречение съдържа *експлицитно изразената идея за висока степен на проява* на дадено качество или интензитет на дадено действие, а в подчиненото изречение се използва вторият елемент, въвеждащ последицата. За френския език вторият елемент е съюзът *que* в

биномните структурите *si...que, tant...que, tel...que, de telle manière ...que* (Arrivé et al. 1986: 111): *Il dansait si bien qu'on pouvait pas mieux*, а за българския език това е съюзът *че* в структурите *така...че; така, че* и техните разговорни варианти *тъй...че; тъй, че*: *Двамата така си бяха глътнали езиците, че дори не направиха опит да бягат*. (Mormarevi Brothers 2006: 29).

2) в главното изречение *липсва експлицитно изразена идея за висока степен* на проява на дадено качество или интензитет на дадено действие, но тя се подразбира, а съюзите *que* и *che* установяват хипотактични отношения за последица между главното и подчиненото изречение: *Il dansait qu'on pouvait pas mieux* (Gadet 1989: 166); *Аз съм момувала с него, че го зная* (Slaveykov in GSBE 1983: 417).

Първият вид формално-семантична конфигурация е характерна за нормативната проява на двата езика, а вторият за тяхната разговорна разновидност, като употребата на *que* и *che* като съюзи за последица и заключение е резултат от *елипса* на елементите, изразяващи идеята за висока степен на проява на дадено качество или интензитет на действие в главното изречение.

4. Съюзите *que* и *che* - съюзи за изразяване на хипотактични отношения за отстъпка във френския и в българския език

Във френския и в българския език се наблюдават случаи на употреба на съюзите *que/che* като отстъпителни при въвеждане на второ, трето и т.н. подчинено изречение в рамките на сложното, като този процес способства да се избегне тяхното повторение: *Cependant les splendeurs destinées à son fils l'éblouissaient, bien que la promesse n'en fût pas claire et qu'il doutât même de l'avoir entendue*. (Flaubert in Hamon 2007: 132); *Въпреки че закъсна и че не се извини, никои не му направи забележка*. Биха могли да бъдат наблюдавани също случаи на употреба на съюзите *que/che* като отстъпителни при въвеждане на подчинено изречение, без да е налична antecedентна форма на съюз за отстъпка: *Que le luxe soit un signe certain des richesses; qu'il serve même, si l'on veut, à les manipuler: que faudra-t-il conclure de ce paradoxe?* (Grévisse 1964: 668, 1066); *Владиката, че е владика, на и той е в пъклото* (Pélin in Popov 1963: 304). При подобни употреби на съюзите *que/che* като отстъпителни е налице *елипса* на първия елемент в сложни съюзи в двата езика: *bien que* (*bien que* => *que*), макар *че/въпреки че* (*макар че/въпреки че* => *che*). Редуцираните съюзни форми *que/che* се превръщат в техен формално-семантичен изразител благодарение на семантиката на двете изречения (главно и подчинено), която способства за правилното им интерпретиране.

5. Съюзите *que* и *che* - съюзи за изразяване на хипотактични отношения за цел във френския и в българския език

Не са редки случаите, при които съюзите *que* и *che* се използват като субординационни съюзи за установяване на хипотактични отношения за цел в устната практика на френския и на българския език. За френския език подобна употреба се наблюдава често след главно изречение в повелително наклонение, като съюзът за цел *pour que* (за да) се свежда до съюзната форма *que* (Steinberg 1966: 348) : *Viens, que je te dise quelque chose. Donne-moi du tabac que je fume* (Gadet 1989: 162). Идентична употреба е налице и след главно изречение в изявително наклонение: *Tu es prête que je te serve* (пример на Gadet 1989: 161); *Elles viennent discuter avec moi que je leur suggère des trucs pour le dossier, quoi* (пример на Gadet 1989: 162). Тази формална промяна на сложния субординационен съюз *pour que*, сведен до съюза *que*, е резултат от елипса на първия му елемент. В българския език съюзът *че*, съчетан с да-конструкцията, образува сложния съюз *че да*, който установява хипотактични отношения за цел. Съюзът за цел *да* е подсилен от съюза за следствие и причина *че* (GSBKE 1983: 385), като по този начин сложният съюз придобива семантичен нюанс за следствие: *Слушай да ти разправа аз как беше, че да знаеш* (Iovkov in GSBKE 1983: 385). *Чакам да ни улови заек, че и ние да ядем*. (GSBKE 1983: 385). Той се употребява предимно в битово-разговорната реч: *Сега влиза във входа – мислеше си Лили, - гледа пощенските кутии, намира етаж, натиска копчето на асансьора. Дано не работи, че да излезе език по стълбите...* (Mormarevi Brothers 2006: 8). Съюзът *че да* е разговорен вариант на съюза *за да*. Формално-семантичната промяна на съюзите за цел *pour que/за да* във френския и българския език е резултат от различни езикови механизми: във френския език се наблюдава елипса на първия елемент в сложния

съюз, а в българския, формална субституция на първия елемент на сложния съюз „за да“ със съюза „че“.

6. Съюзът *que* - съюз за изразяване на хипотактични отношения за темпоралност във френския език

Във френския език, за разлика от българския, съюзът *que* може да установява хипотактични отношения за темпоралност. Известно е, че в сложно изречение, съдържащо две или повече подчинени изречения, въведени с един и същ темпорален съюз (*quand, lorsque, puisque, alors que, dès que* и др.), той се използва с първото подчинено изречение, а останалите могат да бъдат въведени със съюза *que* с цел да се избегне повторението му: *Quand elle mourra quatre ans plus tard, qu'une fille m'appellera parce que mon nom figurera dans un carnet parmi quatre cent quatre-vingt-dix-sept autres noms d'hommes et lorsque la voix de cette fille dont j'ignorais l'existence m'annoncera que sa maman est décédée d'une pneumonie subséquente à un sida, je ressentirai une grande peine.* (Delacourt 2011: 85); *Lorsqu'il faisait noir, que les chiens de la ferme voisine commençaient à hurler et que le carreau de notre petite cuisine s'illuminait, je rentrais enfin.* (Alain-Fournier in Hamon 2007: 118); *Alors que je marchais difficilement dans la rue, et que je repensais à la visite de mon patron, je dus m'avouer une chose terrible : ce qui m'arrivait ne me surprenait pas complètement* (Foenkinos 2012: 29); *Dès qu'il fait beau et que j'ai un moment, je sors* (Hamon 2007: 118). Не са редки случаите, когато след отрицателно главно изречение се употребява субординационния съюз *que* със значение на *avant que* (преди да): *Je ne te lâche pas que tu ne m'aies pardonné* (Steinberg 1966: 348); *Il ne partira pas que tu ne lui aies pardonné.* (= *avant que*) ; *Je t'ai conté mes péchés, tu ne sortiras pas d'ici que tu ne m'aies conté les tiens.* (= *avant que*) (Hamon 2007: 118), а също и със значение на *lorsque, quand* : *Il n'avait pas fait dix pas qu'il s'arrêta.* (= *lorsque*) (Hamon 2007: 118). При част от наблюдаваните процеси на формално-семантично реструктуриране на субординационните темпорални съюзи, сведени до формата *que*, е налице формална редукция, резултат от елипса на първия елемент (*avant que => que, alors que => que, dès que => que*), при други действия тронкационен процес (афереза) (*lorsque => que, puisque => que*), а при трети се наблюдава пълна субституция (*quand => que*).

Френският съюз *que* може да се употребява при установяване на хипотактични отношения за темпоралност след различни думи и изрази, семантично натоварени с идеята за време като например *un beau soir que: Je fis sa connaissance par hasard, un beau soir que je flânais près de notre hôtel* (Daudet in Steinberg 1966: 348). Би следвало да се отбележи обаче употреба на съюза *que* и в други конструкции, изразяващи идеята за време като например *le jour où*, в която *où* е заменен със съюза *que* (*le jour où => le jour que*) – субституция, която би могла да бъде определена като частична: *et les copains arrivèrent en masse qu'on se serait cru au Vendôme le jour qu'ils ont sorti les parapluies de Cherbourg* (пример на Perec in Gadet 1989: 162). В подобни конструкции субституцията на *où* със съюза *que* би могла да бъде обяснена със създаването им по аналогия. В устната практика на френския език е налице също самостоятелна употребата на съюза *que* като съюз, установяващ хипотактични отношения за темпоралност със семантичен нюанс на опозиция като напр. *alors que: j'ai pas pu y aller que j'avais la voiture* (Gadet 1992: 92), *il est venu que j'étais malade* (Gadet 1992: 92).

Следователно функционирането на *que* като субординационен темпорален съюз е резултат от действието на три основни езикови механизма: 1) *елиптичен*, 2) *субституционен* (пълна или частична субституция) и 3) *тронкационен*.

7. Съюзът *que* - съюз за изразяване на хипотактични отношения за условие във френския език

Във френския език съюзът *que* би могъл да се употребява на мястото на подчинителния съюз *si* и да установява хипотактични отношения за условие между главното и второто подчинено изречение, като по този начин се избягва повторението на съюза *si*. Това, което трябва да се припомни обаче е, че при този случай съюзът *que* изисква използване на подчинително наклонение на глагола при спазване правилата за съгласуване на времената: *Si*

tu viens et que je sois absent, attends mon retour. Si tu venais et que je fusse absent, attends mon retour. (Hamon 2007: 137)⁴⁸.

ИЗВОДИ

Подчинителният съюз *que* за френския език и *че* за българския са сред най-често използваните съюзи за установяване на хипотактични отношения на комплементарност. Освен тази основна синтактична функция на двата субординационни съюза те са в състояние да изразяват, предимно в устната практика, различни по вид хипотактични отношения между главното и подчиненото изречение в зависимост от смисъла на тези изречения: отношения на каузативност, отношения за последица, за отстъпка, за цел, а във френския език също отношения за темпоралност и за условие. Формално-семантичната промяна на съюзите, въвеждащи разглежданите видове хипотактични отношения, е резултат от три езикови процеса: елипса, субституция и тронкация (афереза). Проявата на елиптическия процес води до редуциране на съответните сложни съюзи до една унифицирана обща форма *que/che* (*parce que => que; si...que => que, pour que => que; bien que => que; така ...че => че, макар че => че*). При проява на субституционен процес се наблюдава *пълна формална субституция* при простите подчинителни съюзи (*quand => que, защото => че*) и *частична формална субституция* при сложни съюзи и съюзни изрази (*le jour où => le jour que, за да => че да*). Тронкационният процес се проявява като афереза (*puisque => que*). Анализът на ексцерпираните примери води до извода за наличие на тенденция в устната практика на двата езика към унифициране на голяма част от подчинителните съюзи с формата на простите съюзи в двата езика съответно *que/che*.

REFERENCES

- Arrivé, M. Gadet, F. & Galmiche, M. (1986). *La grammaire d'aujourd'hui*. Paris: Flammarion.
- Blanche-Benveniste, C. (2002). *Quel est le rôle du français parlé dans les évolutions syntaxiques ?* in *Information grammaticale*, Juin, n 94, p. 11-17.
- Brunot, F. (1899). *Précis de grammaire historique de la langue française*. Paris&^{Cie}Editeurs.
- Bussi, M. (2016). *Le temps est assassin*. French and European Publications INC.
- Delacourt, G. (2011). *L'écrivain de la famille*. Paris: JC Lattès.
- Foenkinos, D. (2012). *Je vais mieux*. Paris: Gallimard.
- Frei H. (1929). *La grammaire des fautes*. Genève : Slatkine.
- Gadet, F. (1989). *Le français ordinaire*. Paris : Colin.
- Gadet, F. (1992). *Le français populaire*. Paris : PUF.
- Grévisse, M. (1964). *Le bon usage*. Belgique: Duculot, Gembloux.
- Grévisse, M. & Goose (2008). *Le bon usage*. Paris: De Boeck & Larcier s.a., 14e édition
- GSBKE (1983). *Volume 3. Syntax*, edited by Tilkov, Stoyanov, Popov, Sofia: BAS
(*Оригинално заглавие: ГСБКЕ (1983). том 3. Синтаксик, под редакцията на Тилков, Стоянов, Попов, София: БАН*)
- Hamon, A. (2007). *Grammaire et analyse. Analyse grammaticale et logique*. Paris: Hachette.
- Le Goffic, P. (2019). *Grammaire de la subordination en français*. Paris: Editions Ophrys.
- Mormarevi Brothers (2006). *Lily*. Sofia: Trud Publishing House (*Оригинално заглавие: Братя Мормареви (2006). Лили. София: Издателство „Труд“*)
- Popov, K. (1963). *Contemporary Bulgarian language – syntax*. Sofia: Science and Art
(*Оригинално заглавие: Попов, К. 1963 Съвременен български език – синтаксис, София: Наука и изкуство*)
- Riegel, M. Pellat, J-Ch. & Rioul, R. (1994). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.
- Slavov, S. (1993). *Samodivata*, Sofia: Florir Publishing House (*Оригинално заглавие: Славов, С. (1993). Самодивата, София:ИК „Флорир“*)
- Steinberg, N. (1966). *Grammaire française*. Москва: Просвещение.

⁴⁸ Относно евентуално интерпретиране на съюза *че* като съюз за условие вж. GSBKE 1983: 377.

Stoyanova, N. (2019). Lexico-semantic representation in Bulgarian and in French of the idea of border through the words border and limit, frontière and limite.// Reports from the International Annual Conference of the Institute for the Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin" 2019. Sofia: BAS Publishing House "Prof. Marin Drinov", pp. 281-288. (Оригинално заглавие: Стоянова, Н. (2019) Лексико-семантична репрезентация на български и на френски на идеята за граница чрез думите граница и предел, frontière и limite.// Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ 2019. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 281-288.)

Stoyanova, N. (2009). Some features of the French prepositional locative expressions and their transitive use// Proceedings of the Scientific Conference "Contemporary Education and a Foreign Language", May 2008. Ed. Bozhidar Pitev, Diana Piteva. Veliko Tarnovo: Astarta, pp. 35-43. (Оригинално заглавие: Стоянова, Н. (2009). Някои особености на френските предложни локативни изрази и тяхната преносна употреба// Сборник от Научната конференция «Съвременно образование и чужд език», май 2008 г. Ред. Божидар Питев, Диана Питева. Велико Търново: Астарта, с. 35-43)

Vendryès, J. (1921). Le langage. Introduction linguistique à l'histoire, Paris: La renaissance du livre.

Wagner, Pinchon 1962: Wagner, R. L. J. Pinchon. *Grammaire du français classique et moderne*. Paris: Hachette.